

מפתוח 'תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל' בעיתונות עברית

בשנת 1970 הוחל במסגרת מפעלי המחקר של יד יצחק בן-צבי בהכנת מפתח מקיף של הנושא 'תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל', כפי שהוא משתקף בעיתונות העברית של המאה התשע-עשרה והעשרים. במשך שלוש-עשרה שנות קיומו של מפעל זה מופתחו בהדרגה 50 עיתונים וכתבי-עת. פרי ביניים של המפעל ראה אור בשנת 1974: 'מפתח הלבנון לנושאים, מחברים וחיבורים הדנים ביישוב היהודי בארץ-ישראל', בהכנת רחל פריד ועמיקם כהן-אלעד ובעריכתה הביבליוגרפית של חנה אופנהיימר. בשנת 1981 הוחלט למחשב את המפתח באמצעות הספרייה של אוניברסיטת חיפה, בסיועו הפעיל של מר אלחנן אדלר. מטעם יד יצחק בן-צבי ריכז את הפרויקט ד"ר שלום אילתי.

המפתח הממוחשב מקיף את העיתונים הבאים: 'הלבנון', תרכ"ג-תרמ"ז (1863-1886), 20 כרכים; 'חבצלת', תרכ"ג, תר"ל-תרע"א (1863; 1870-1911), 41 כרכים; 'המגיד', תרט"ז-תרנ"ב (1856-1892), 36 כרכים; 'המגיד החדש' או 'המגיד לישראל', תרנ"ב-תרס"ד (1893-1903), 11 כרכים. מפתח זה הופק על-גבי חמישה דפי זיעור (מיקרופיש), כן הוא מצוי במאגר המידע הביבליוגרפי של ספריית אוניברסיטת חיפה. למן תחילת מפעל המפתח, בשנת 1970, ועד לפטירתה בשנת 1983 היתה ד"ר חנה אופנהיימר ז"ל הרוח החיה של המפעל, ושקדה בהתמדה ובמסירות על המלאכה לשלביה השונים. בעשיית המפתח עסקו בתקופות שונות נעמי ברזילי, נפתלי וינטר, עמיקם כהן-אלעד, בלה פוקס, גדעון פוקס, רחל פריד וישראל פריידין.

ועדה אקדמית מייצעת ליוותה את הפרויקט וחבריה היו: פרופ' ישראל ברטל, ד"ר מיכאל היימן, פרופ' יוסף הקר ופרופ' דניאל שפרבר.

לקראת הופעתה של חוברת הכוללת את דפי הזיעור של המפתח הממוחשב אנו מביאים כאן את מאמרו של י' ברטל הון בתולדות העיתונות היהודית ואת סקירתו של ש' אילתי על גלגולי כותרים של 'הלבנון', 'חבצלת' ו'המגיד'. בנוסף מובאת רשימת חמישים העיתונים וכתבי-העת אשר הוכללו במפעל המפתח.

'מבשר ומודיע לאיש יהודי': העיתונות היהודית כאפיק של חידוש

ישראל ברטל

א. ראשיתה של העיתונות היהודית

הופעתה של עיתונות חדשות יהודית במאה הי"ט היתה אחד מסימניה המובהקים של השפעת המודרניזציה על החברה. הוצאתו לאור של פרסום רב-פעמי, כתיבה לצורך פרסום מאמרים וצריכתו של העיתון על-ידי קהל קוראים היו תופעות חדשות, שסימנו הן את השפעתם הגוברת של דפוסי תקשורת אירופיים בחברה היהודית והן את התמורות הגדולות בארגון החברתי ובהרגלים התרבותיים של היהודים. ניתן להצביע על שלושה שלבים בצמיחת העיתונות היהודית, שבאו לעולם זה אחר זה בהפרש של עשרות שנים.

1. עיתון לסוחרים: עלוני ידיעות מסחריות ומדיניות, שנועדו לקהל קוראים יהודי, כבר ראו אור באמסטרדם במאה הי"ז. הם היו מרכיב אופייני בהתקרבותה של שכבת אנשי העסקים היהודים אל דרכי הסביבה, שעמיה ניהלו משא-ומתן וסחרו בראשית צמיחת המשק הקפיטליסטי באזור האטלנטי. פרסומי חדשות מן הסוג הזה כללו ידיעות חשובות על המסחר הבינלאומי ופרטים על מלחמות ועל אירועים אחרים, שהיתה להם נגיעה לפעילות מסחרית ובנקאית. כזה היה ה'גאזטה דה אמסטרדם' בלשון הספרדית, שראה אור בשנים 1674-1695, ונפוץ בקהילות מגורשי ספרד ופורטוגל שבמערב אירופה. דומה לו היה עיתון ביידיש בשם 'קוראנט', שראה אור פעמיים בשבוע, ונפוץ בקהילות אשכנז בתקופה הסמוכה.¹

2. כתב-העת האידאולוגי: במשך המאה הי"ח החלו לצאת לאור כתבי-עת בעלי רקע רעיוני, שהיו קשורים בראשיתה של תנועת ההשכלה היהודית. אלו נועדו להפיץ רעיון, אך גם לאחד סביבם את חוג התומכים והמזדהים. בלט ביניהם 'המאסף', שופרם של משכילי ברלין וקניגסברג, שהציג בפני קוראיו מצע רעיוני ותרבותי בעל משמעות חדשנית.² כתב-העת האידאולוגי העביר לקוראיו מסרים ברורים לגבי שינוי אורח החיים היהודי המסורתי. מי שנמנה עם חותמי עיתון משכילי כלשהו, זיהה עצמו הן כלפי חבריו לדעה והן כלפי הסביבה שבה חי כמשתייך לקבוצה מוגדרת בעלת סממנים של ייחוד ושוני. במהלך המחצית הראשונה של המאה הי"ט נקשרה הזהות החברתית והרעיונית של קבוצות שונות בחברה היהודית — שפשטה צורה ולבשה צורה חדשה — עם כתב-עת מסוים. לא רק תנועת ההשכלה התגדרה בשימוש במכשיר תקשורת חדשני זה, אלא אף האורתודוקסיה נענתה כנגדה בעיתונים דוגמת 'איזראליט' או

1 L. Fuks, 'Jüdische Presse in den Niederlanden, 1674-1940', *Joodse Pers in de Nederlanden en in Duitsland*, Amsterdam 1969, pp. 15-19

2 צ' צמריון, המאסף, תל-אביב תשמ"ח. וראה ביקורתו של ש' פיינר על הספר הנ"ל, ציון נג (תשמ"ח), עמ' 441-446.

РАЗСВѢТЪ

ОРГАНЪ РУССКИХЪ ЕВРЕЕВЪ.

ЕЖЕНЕДЕЛЬНОЕ ИЗДАНИЕ.

Выходитъ по Четвергамъ.

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

ка годъ. на 6 ж. на 3 ж.
 Съ доставкой и пересылкою въ Россіи . . . 7 р. 4 р. 2 р. 50 к.
 за границу . . . 10 " 6 " 4 " —
 З. №№. вышедшіе въ 1879 году, принадлежатъ въ Россіи 2 р. 50 к.,
 за границу 4 руб.
 Ученныя и воспитанники учебныхъ заведеній (официальныхъ) волею ихъ
 удостоены 20 проц.
 Отдѣльные номера продаются по 15 коп.
 Объявленія принимаются въ конторѣ редакціи. Цѣна за строчку печати
 10 коп.
 За перемѣну адреса платится 25 коп.
 Контора открыта ежедневно, отъ 10—4 час. пополуночи.

Адресъ редакціи: Новая ул., д. № 10, кв. № 106.

РЕДАКЦІЯ ОТКРЫТА:

для личныхъ объясненій два раза въ недѣлю: въ воскресенье и въ пят-
 ницу, отъ 1 до 3 час. пополуночи.
 Статьи, принадлежащія пожеланію въ печатанію, сохраняются въ редакціи
 въ теченіи 3-хъ мѣсяцевъ, по истеченіи которыхъ редакція пользуется пра-
 вомъ употребитъ ихъ въ свои статьи.
 Всѣ прикаты для напечатанія статьи, въ случаѣ надобности, подле-
 жатъ оговоренію и направленію по усмотрѣнію редакціи.
 Доставляемые статьи должны быть за подписью и съ обозначеніемъ ад-
 реса автора.
 Въ письменныя объясненія редакція входить только въ
 исключительныхъ случаяхъ.
 Редакція не принимаетъ на себя возвращенія статей по почтѣ.

№ 29.

Адресъ конторы: Новая ул., д. № 10, кв. № 106.

СОДЕРЖАНІЕ: I. Благотворительный фондъ. — II. Внутреннее обозрѣніе. *P-da*. — Извѣстія и выписки изъ газетъ. — Письмо въ редакцію. *М. Г. Калана*. — III. Корреспонденціи: изъ Тильзита. *И. Б-а*; Одессы. *Н. Ц-на*; Полтавы. *Г. М. Шмаленкаго*; Херсона. *Демобила*. — Извѣстія соб-
 ственныхъ корреспондентовъ: изъ Тифлиса, Гадича, Витебска и Бердичева. — IV. Политическое обозрѣніе. — V. Заграничная хроника. *В.* — Разныя извѣ-
 стія. — VI. Историческіе портреты. *Г. Гинзель* и *Шемай. В-скаго*. — VII. Евреи имѣютъ податная сила. (Окончаніе). *М. И. Мыша*. — VIII. Между прочимъ.
Л. М. Д. — IX. Ортодоксы. Рассказъ. (Продолженіе). *Г. И. Борзова*. — X. Стиртыя письма. — Объясненія.

על כן עלה ברעיוני לקבץ חתימות ולהדפיס בכל שבוע ושבוע, החידושים הנעשים על פני האדמה, הן מהעתק ספורי העתים בהמבורג, פטרבורג וברלין, הדברים היותר הכרחיים וחידושים מספרי החכמה. והנה הסוחר יקרא עניני המלחמות והמסחר, ואוהבי החכמה יקראו מעניני החכמות ושאר חידושים וכל אשר יהיה לו איזה חידוש נכון וידיעני וממני יודע בכל עיר ועיר, אשר אנחנו חוסים בצל הקיסר. ומוזה יתפרסם באומנתו חכמת הדקדוק, מלשונות שונות, חשבון, מדידה, ידיעת גלילות הארץ, חכמת הטבע ושאר ענינים.⁵

רוסביט' (1880)

3. כתב-העת הלוקלי (מעין מקומון, בלשון ימינו): הפרסומים הראשונים מסוג זה הידועים לנו הם צמד העיתונים היריבים בידיש, שהופיעו באמסטרדם עקב פילוג שחל בקהילה זו בימי

158

5 ר' בנימין מוספיה, זכר רב, שקלוב תקס"ד. המובאה מתוך: 'קול קורא' מאת ר' נפתלי הירץ בן אברהם מביחוב, שנדפס בסוף הספר. וראה על כך: ב"צ כ"ץ, רבנות, חסידות, השכלה, ב, תל-אביב תשי"ט, עמ' 162-164.

הרפובליקה של תקופת המהפכה הצרפתית. אמנם היה זה פילוג על רקע דתי-רעיוני ברור בין שמרנים למתקדמים בקהילה האשכנזית, אך הוא נשא אופי מקומי מובהק, והתנהל בתוך הקהילה בין ה'דיסקורשן פון די אלטע קהילה' ובין ה'דיסקורשן פון די נייע קהילה' (1797-1798). עיתונים מקומיים, שלא כעיתונים שנועדו לתפוצה על-פני ארצות ואף יבשות, היו במקרים רבים המשך ישיר לפמפלטים פנימיים של הקהילות, ונשאו אופי מיוחד לקהילה בה הופיעו. העיתונים הראשונים, שהחלו להופיע בירושלים בשנות השישים של המאה ה'י"ט, 'חבצלת' ו'הלכנון', היו במובן ידוע כתבי-עת לוקליים, שעסקו בהרחבה בעניינים מקומיים, ושימשו במה לוויכוחים בין סיעות בקהילה היהודית בעיר.

ב. רשת העיתונות במאה ה'י"ט

בעיתונים היהודיים שהחלו להופיע בעשור השלישי והרביעי של המאה ה'י"ט בגרמניה, בצרפת ובאנגליה כבר התמזגו שלושת השלבים האמורים לעיצוב דמותה של התקשורת הכתובה בחברה היהודית המשתנה. צרכניו של העיתון היהודי היו מי שכבר לא חיו במסגרת הקהילה היהודית הטרנס-מודרנית, ועברו תהליך של אקולטורציה לאחת מתרבויות הסביבה האירופית. קריאת עיתון, בין שעיקרו חדשות הפוליטיקה והכלכלה ובין שעניינו שאלות פילוסופיות, ספרות ואמנות, היתה אחד מסימני הצטרפותו של היהודי לתרבות החברה הבורגנית. חברה זו הציעה ליהודי הגרמני, שאימץ את ערכיה, דרכים חדשות של בילוי זמן, שלא היו מוכרות בקהילה המסורתית. אחת מאלו היתה הקריאה בעיתון לשם הרחבת האופקים ולצורך השתתפות בדפוסי ההתנהגות החדשים. משום כך הכיל אפוא העיתון לא רק ידיעות נחוצות וחומר קריאה בעל אופי שימושי אלא גם פרקי ספרות ושירה ומאמרי מדע פופולריים. חומר קריאה זה היה שונה בתכלית מן הרפרטואר המסורתי, שהיה מונח על שולחנו של היהודי בן הדורות הקודמים. אך כיוון שהקורא החדש יכול היה למצוא כל מה שביקש בעולם האירופי הלא-יהודי בעיתון האנגלי, הגרמני או הצרפתי, סיפק לו העיתון היהודי ידיעות וחומר ספרותי שנגע בעיקר לענייני יהודים ויהדות. באופן כזה הפך מכשיר התקשורת, שנועד מעיקרו לפתוח בפני היהודי עולם תרבותי לא-מוכר, דווקא למוקד של שמירת קשר עם אחיו ברחבי התפוצה, כלומר בעת ובעונה אחת קירב העיתון את קוראיו לתרבות המדינה או הסביבה, אך החל למלא תפקיד לא-מבוטל גם בשימור זהות יהודית נבדלת בעידן של פירוק המבנים החברתיים המסורתיים.⁶

העיתון מילא ייעוד אידאולוגי מוגדר, בין אם הטיף לרעיונות ההשכלה, בין אם הגן על חומות האורתודוקסיה הגרמנית החדשה, ובין אם חינך להשתלבות היהודים בחברה ובמדינה שבתוכן הם יושבים. עיתונים יהודיים כלשונות המדינה מילאו במכוון ובמוצהר תפקיד רב-משמעות בתהליכי האקולטורציה של יהדות מרכז אירופה ומזרחה. הם היו מוקד לפעילותם של אינטלקטואלים יהודים, שואפי השתלבות תרבותית וחברתית, שפנו אל קהל קוראים יהודי חדש, אך כיוונו דבריהם גם לקורא הלא-יהודי, והעבירו לו מסרים אפולוגטיים מודעים ולא-מודעים. כאלה היו העיתונים היהודיים ברוסית ובפולנית, שהחלו להופיע בשנות השישים של המאה ה'י"ט, ושימשו

6 על 'השפעתה הלאומית המלכדת' של העיתונות עמד ב"צ דינור, 'הזמנים החדשים' בתולדות ישראל, אבחנתם, מהותם ודמותם', במפנה הדורות, ירושלים תשל"ב, עמ' 36-38.

כלי ביטוי לאינטליגנציה החדשה, ששאפה להשתלבות תרבותית, באזורים שונים של האימפריה הרוסית.⁷

לצדה של העיתונות היהודית בלשונות אירופה הלכה וצמחה במחצית השנייה של המאה הי"ט עיתונות בלשונות היהודים: עברית, יידיש וג'ודזמו. אף שורשיה של זו היו בצירוף של עלון חדשות בשפה שהיהודים נזקקים לה עם בטאון רעיוני בעל מגמות חינוכיות ותעמולתיות. והרי עיתונים בלשון יהודית קדמו לאלו שבלשונות אירופה. במערכת הרב-לשונית, שבה היו נתונים היהודים במעבר מחברה מסורתית לעידן המודרני, קיבלה הכתיבה העיתונאית בלשון מיוחדת משמעויות שלא היו מוכרות עד אז. עצם הבחירה בעיתון עברי, ולא במתחרהו בלשון הגרמנית, ביטאה מודעות לערך הרעיוני של השימוש בלשון וראייתה כגורם הודהות חברתית, ומצד אחר, הסכמה לשימוש חדשני בלשון הקודש לענייני חולין. העברית היתה בעידן האמנציפציה צינור קשר עם יהודים נתיני ממלכות אחרות, אך גם מחסום בפני שיתוף לשוני ותרבותי מוחלט עם הסביבה. עיתון ביידיש או בג'ודזמו נועד מטעם אליטה תרבותית יהודית מסוג חדש 'להשכיל' את שכבות החברה הרחבות, שלא זכו עדיין לספוג מאור תרבות המערב, אך בה בעת היה עסק כלכלי מובטח, משום ריבוי הקוראים.

כללו של דבר, מאמצע המאה הי"ט נפרשה על-פני הפזורה היהודית רשת ענפה ומסועפת של כתיבת בלשונות אירופה ובשפות היהודיות, שביטאה מגוון רחב של רעיונות, ופנתה לקהלים שונים, אך המשותף לכל מרכיביה היה האופי החדשני של התקשורת והמשמעות החברתית הלא-מסורתית. למרות המתח המתמיד ואף העוינות הרעיונית בין חלקיה השונים של רשת זו, התקיים ביניהם מגע מתמיד. עיתונים יהודיים העתיקו זה מזה וציטטו האחד מן השני. המחסומים הרעיוניים לא מנעו מידיעות או מטקסטים ספרותיים ומחקריים לעבור, דרך העיתונות, מלשון ללשון ומחברה לחברה. ספרות יהודית בלשון הגרמנית, שראתה אור על דפי עיתונים בגרמניה ובאוסטריה, תורגמה לעברית, ליידיש, לרוסית ולפולנית, נפוצה בכל רחבי מזרח אירופה, והגיעה עד לעיתונות העברית בארץ-ישראל. אין זה מקרה, כי כמה מן הסינתזות הרעיוניות והתרבותיות, המוכרות לנו בתולדות המחשבה הפוליטית היהודית, נוצרו במוחם של עורכי עיתונים יהודיים, ונתפרסמו לראשונה כמאמרים בעיתון. כך חיבר דוד גורדון, עורכו הפעלתן של 'המגיד', את פירות הגותם של אישים רחוקים זה מזה כמשה הס, הרב צבי הירש קלישר ור' יהודה אלקלעי, וצירפם למשנה לאומית שבה השכלה וחרדיות, חיוב האמנציפציה ונאמנות לשלטון, מזרח ומערב — עלו בקנה אחד.⁸ באופן דומה מבחינה זו פעל פרץ סמולנסקין, עורך 'השחר' בווינה, שהדפיס בעיתונו זה לצד זה מאמרי משכילים רדיקליים וסוציאליסטים כמו אהרון שמואל ליברמן או יהודה ליב לוויץ (יהל"ל) וחיבורים בעלי אופי לאומי.⁹ גם עורך 'המליץ', אלכסנדר צדרכובים, נודע, ולא לשבח דווקא, באופי האקלקטי והפשרני של עיתונו ובכך שהראה פנים שוחקות לבני חוגים שונים ומנוגדים בחברה היהודית-הרוסית של ימי הצאר אלכסנדר השני. העיתונות היהודית היתה אפוא,

7 "סלוצקי, העיתונות היהודית-רוסית במאה התשע-עשרה, ירושלים תשל"א; "צינברג, תולדות ספרות ישראל, ז, תל-אביב תשל"א; ח' שמרוק, ספרות יידיש: פרקים לתולדותיה, תל-אביב תשל"ח, עמ' 261-293.

8 ד' גורדון, 'בשובה ונחת תושעון', המגיד, 14-18 (תרכ"ג). כאן על פי: ד' גורדון, מבחר מאמריו, בעריכת ג' קרסל, תל-אביב תש"ב, עמ' 34-43.

9 על המרחק בין הרעיונות, שפרסם ליברמן ב'השחר' בשנת 1874, לבין אלו של העורך סמולנסקין עמד מ' מישקיןסקי, 'לדמותו ההיסטורית של א.ש. ליברמן וכתביו ב'ופריוד', א"ש ליברמן, כתבות ומאמרים ב'ופריוד' (1875-1876), עמ' 23.

The Jewish Chronicle.

AND

The Hebrew Observer.

בְּטַח בְּדוֹ וְקִטְשָׁה טוֹב: "TRUST TO GOD AND DO WHAT IS RIGHT."—Psalms.

TERMS OF SUBSCRIPTION—PRE-PAID—Quarterly—Stamped, 4s.; Unstamped, 3s.; Impressed Stamp, 4s 6d.

Vol. XVI.—No. 265.]

FRIDAY, JANUARY 13, 1860—TEBETH 18, 5620.

PRICE {^{3s.} Unstamped
& ^{4s 6d.} Stamped

מעצם טיבה, שדה מפגש תרבותי, לשוני ורעיוני, מפגש שהמשותף למשתתפים בו היה — ממרחק זמן ומקום — רב ממה שהפריד ביניהם. מעל דפיה התנהל, החל בתקופה האמורה, אחד המהלכים החשובים בפוליטיזציה של המחשבה ובחילון השפה והמושגים של החברה היהודית המסורתית.

ג. מעגל העיתונות מתרחב מזרחה

כבר נרמז, כי גידולה המרשים של העיתונות היהודית ללשוניתיה התרחש מאמצע המאה הי"ט ואילך. אף בארץ-ישראל הופיעו העיתונים הראשונים בשנת תרכ"ג. מה היה הרקע להתפתחות זו, ומה משמעותה לשימוש האפשרי שיעשה החוקר והלומד במאמרי העיתונות? ההסבר להתפתחות זו הוא בראש וראשונה בהרחבת מעגל המודרניזציה של התפוצה היהודית אל מעבר לתחומי מערב אירופה ומרכזה. העיתונות היהודית בגלגולה החדש במאה הי"ט נפוצה קודם בגרמניה, בצרפת ובאנגליה וכן בערים הגדולות של האימפריה העות'מאנית. אמנם היו נסיונות אחדים לקיים עיתון משכילי בשקלוב או בוויילנה, וכן הופיע בוורשה, במשך תקופה קצרה, עיתון בפולנית וביידיש מגורמנת (1823), אך רק לאחר מלחמת קרים ועלייתו של אלכסנדר השני לשלטון ברוסיה הפכה העיתונות היהודית לתופעה של קבע. משנות החמישים ואילך היתה האקולטורציה ברוסיה משמעותית די הצורך כדי ליצור חוג קוראים בלשונית לא-יהודית, ותפוצת רעיונות ההשכלה גדלה במידה מספקת לפרנס עיתון עברי כמו 'המגיד'. עיתון זה נדפס, אמנם, בפרוסיה המזרחית, אך קהל קוראיו נמצא מעבר לגבול הרוסי. אין ספק גם, כי ההקלות בצנזורה על העתונות בשנים אלה אפשרו את הופעת 'המליץ' או 'הצפירה'. באותן שנים גם החלה להתגבש בליטא ראשיתה של התגובה האורתודוקסית כנגד תנועת ההשכלה, והאורתודוקסים אימצו לעצמם את מכשיר התקשורת החדש, שהיה עד אז רק בידי המשכילים ודומיהם. יפה מבטאים זאת דבריו של עסקן הציבור החרדי ר' יעקב ליפשיץ, שתיאר את ראשית השימוש בעיתונות לשם תעמולה אורתודוקסית, שעה שיצר קשרים עם 'הלכנון' של בריל:

161

אין כוונתנו נגד החפשים להכריעם ולהחזירם למוטב, כ"א [כי אם] רק לגדור בעדנו, לבנות מצודה ככח ספרות האורתודוכסית, להגן על התמימים והישרים שלא ילכרו ברשת המכתבי עתים של המשכילים, ולא יאלצו לקרוא חדשות ילדי יום מע"ל מכתבי

עתים חפשים, ולקלוט על ידם גם את דברי הבלע והמינות הכתובים בהם, על ידי הפוסעים על ראשי עם קדש רחמנא ליצלן.¹⁰ אין זה מקרה, שדווקא 'הלבנון', עיתונם של צעירי העדה הפרושיית-הליטאית בירושלים, נבחר, לאחר כמה גלגולים שעבר בערי אירופה, לשמש שופר לחוגי האורתודוקסיה בליטא. היה בכך עוד גילוי לתהליך רעיוני וחברתי שהתרחש ביישוב הישן, האשכנזי, ובו הפכה החברה מ'מסורתית' בנוסח הטרומ-מורדני, ל'אורתודוקסית' – היינו מודעת לסכנות העת החדשה ומתגוננת בפניהן תוך אימוץ כלים מודרניים.

שנות השישים היו גם התקופה שבה הופיעו ניצני התארגנות למען יישוב ארץ-ישראל, ואלה נקשרו להתעוררות תודעה לאומית סביב פעילותו העיתונאית של דוד גורדון ב'המגיד'.¹¹ עיתון יהודי בלשון העברית, שהצהיר בגלוי על תמיכה ברעיון יישוב הארץ, לא היה דבר נפוץ כל כך בעידן האמנציפציה. אף 'המגיד' עצמו לא קשר בתחילה תמיכה זו ברעיון לאומי כללי. בטאוני האורתודוקסיה הגרמנית, מצד אחד, וכתבי-העת היהודיים בעלי הכיוון המשכילי, מצד אחר, נוהרו ביותר שלא לערב מה שראו כעשייה פילנתרופית למען אחים עניים במצוקה עם שאיפות מדיניות-לאומיות לגבי ארץ-ישראל. אך בין כך ובין כך עסקו בנושא זה במאמרים ובכתבות, שהביאו לידיעת קוראיהם את עניין הארץ ומצבה.¹²

ד. עיתוני ירושלים בין מקומיות להשפעות אירופה

העיתונים שראו אור בירושלים החל משנת תרכ"ג הם חוליה קטנה, אך מיוחדת לעצמה, ברשת העיתונות היהודית שהלכה והתרחבה. הם לא היו מנותקים מפולמוסי הדת והתרבות, שגדשו את דפי הבטאונים השונים במדינות אירופה. רעיונות משכיליים ועמדות אורתודוקסיות התגלו גם בהם. ומצד אחר, הם היו מקור חשוב ביותר לעורכי העיתונים באירופה, והנכתב בהם החליף את האיגרת המסורתית כצינור לידיעות מן הארץ. מה שראה אור בירושלים הושפע מאירופה, והשפיע על דימוי היישוב בעיתונות חוץ-לארץ. די לעיין בתיאור המערכת של 'חבצלת', שהשאר לנו גד פרומקין, בנו של העורך ישראל דב פרומקין, על-מנת לראות עד כמה עשו אנשי ירושלים שימוש בחומר עיתונאי שהגיע אליהם על דפי כתבי-העת היהודיים.¹³ המשתמש בחומר ההיסטורי הרב, האצור בעיתונות הירושלמית והמזרח אירופית, חייב להכיר בעוצמת הקשר הדו-צדדי האמור, שכן פעמים הרבה כתבו מה שכתבו בירושלים בידיעה ברורה, כי הדברים ייקראו בוולנה, בוורשה או בלבוב, ויועתקו לעיתון 'המגיד', 'הצפירה' או 'המליץ'. לא רק שנאות מקומיות ויריבויות בין פלגים בקהילה האשכנזית ידועת המחלוקת נתנו אותותיהן בידיעות ובכתבות שראו אור בעיתונות הירושלמית, אלא אף פולמוסי שנות השישים והשבעים בין חרדים למשכילים בליטא. יתרה מכך,

10 י' ליפשיץ, זכרון יעקב, ב, קובנה-סלובודקה תרפ"ז, עמ' 101-102. על המחבר ועל החיבור כגילוי מובהק של התגבשות תגובה אורתודוקסית ראה: י' ברטל, "זכרון יעקב" לר' יעקב ליפשיץ – היסטוריוגרפיה אורתודוקסית?, מלאת: מחקרים בתולדות ישראל ובתרבותו, ב (תשמ"ד), עמ' 409-414. השווה גם: ע' אטקס, "תבונה" – כתב עת תורני ראשון באירופה, קרית ספר, נד (תשל"ט), עמ' 371-382.

11 י' שלמון, 'דוד גורדון ועיתון "המגיד"', חילופי עמדות בשאלת הלאומיות היהודית, דת וציונות: עיונותים ראשונים, ירושלים תש"ן, עמ' 75-96.

12 י' שלמון, "חברת יישוב ארץ-ישראל" בפרנקפורט על נהר אודר ותגובות הציבור המסורתי, שם, עמ' 44-74.

13 ג' פרומקין, דרך שופט בירושלים, ירושלים תשט"ו, עמ' 16-17. כשני מקורות עיקריים הוא מונה את

ה'איזרואליט' הגרמני ואת ה'Jewish Chronicle' הבריטי.

כל ימי חיינו
על ארבעה עשר ימים
4 ימים חל - על
הם ירדו ל -
על ארבעה עשר ימים
על ארבעה עשר ימים
על ארבעה עשר ימים
על ארבעה עשר ימים

מכתב קורות הימים

ניד לעקב מהנעשה בכל חלקי חבל בין כל יושבי חדר אשר ינעם ואשר
ראוי לדעת לכל איש ישראלי - לחועלתו ולחועלת השפה העברית הנחמדה

סגור

אליעזר ליפמאן וילברמאן.

הדפסה והפולס וינס

אל המגיד לעת הקופת השנה.

המורים המרים - אך לפניה לא יקפצו
הרומאים - כל שבר על גולה בסאן
הימים - ראים, אך וקסם יקפו
הימים - ודום, על ערשום יקרו
התקדים געוניהם - אך הקפסם יקרו
והפשי בהורה - קשה (כידון עונקו)

סאן חסו. הכבודים, והסאקטים נאספו.
הזקרה צחה חבלו, הקכו חלפו.
העקרה קמורה, לת דגש אה.
אך אהר גער קשאר עורנו.
אך אהר גמסקרה, לכו דכנו
רכב העלוקה לרבי, עליה לשים עין.

אכן לשאן יפיקו בסוצנות העית.
לשאן ירשו גם קארן דוקי וסגרעת.
לחמנים האלה כי ילך לישועתה
גית יעקב ללשון ימים נכירו -
אזכנו, רפת וחונקרה, כלם יאירו.
ועקרה גמסקרה, אן ערה גערתה.

עד שקסתי, הסגיד, שקפתי מן נדלו
לחמין איר שקטנו בארשן לל.
כי לא אלסן ישראל, יראיה לנשתי
שום דכתיך וח קארן דכתיך ימים.
העלגי קשח אל חמת, אל תרף ימים.
געת המפנה שחונקיה על אן שוקפתי

משה שווארץ.

לא היתה מקריות בפרסום, וראוי לחפש מי עומד מאחורי הדפסת מאמרים לא רק במעגל המקומי,
אלא אף בהקשר של חוץ-לארץ. כך, למשל, פרסום הדו"ח שחיברו מונטגיו ואשר על ביקורם
בארץ-ישראל באמצע שנות השבעים ביחבצלת, בצירוף הערותיו והשגותיו של העורך פרומקין.
היה אירוע תקשורתי שיש לראותו על רקע הנסיבות בלונדון יותר מאשר על רקע ההתרחשויות
בארץ.¹⁴ אך הקשר בין העיתונות המקומית למתרחש בתפוצה היהודית אינו מתמצה בנסיבות

14 דו"ח מונטגיו-אשר פורסם עליידי פרומקין בעיתונו בקיץ 1875, וחזר ונדפס מייד כחוברת מיוחדת בשם:

הפרסום ובמסרים שהועברו בו. אף הסגנון והלשון של מה שנדפס בירושלים מבטאים את השפעת התמורות שעברה הלשון העברית במזרח אירופה מאז ראשיתה של תנועת ההשכלה שם. אולי יותר מכול חשוב לחוקר, העושה שימוש בעיתונים העבריים, לראות את הקשר בין הביוגרפיות של עורכיהם – שהרי לרוב היה עיתון כזה מפעלו של אדם אחד – לבין התכנים והצורות שבהם. הן בריל, הן פרומקין והן גורדון היו בעצם בני החברה המסורתית במזרח אירופה, וכל אחד מהם הגיע למיזוג משלו בין עמדה שמרנית-מתונה בענייני דת ומסורת ובין פתיחות מסוימת לרעיונות ההשכלה. אף בריל, שעיתונו היה לימים שופר האורתודוקסיה הליטאית, החל את דרכו העיתונאית ככתב 'המגיד' בירושלים (אמנם, במצוות 'הרבנים הגאונים, ראשי קהילת קודש אשכנזים-פרושים').¹⁵ כעורכים וכמחברים מציגים שלושת האישים הללו מגזר מוגדר למדי בקשת הנרחבת של תגובות יהודי מזרח אירופה לאתגרי העת החדשה; משהו שבין השכלה מתונה לאורתודוקסיה 'נאורה'. אין בהם מחריפות הביקורת על החברה המסורתית, שהיתה כ'המליץ' או 'השחר', ולא מן ההטפה הנלהבת להשתלבות תרבותית שלמה או ליצירת זן חדש של תרבות יהודית, כזו שהיתה בכתבי-העת הרוסיים והפולניים של שנות השישים והשבעים. הם חידשו ביחס למצבם הרוחני והתרבותי של מרבית יהודי מזרח אירופה – שהחברה האשכנזית בירושלים היתה סניף ממנה – אך נמצאו באגף המתון ביותר ביחס לזרמים לא-מסורתיים בני זמנם. ועם כל מתינותם, הם ניהלו מאבק מתמיד עם חוגים שמרניים מהם, שראו בחלק החדשני שבכתביבתם סכנה. כך הוטל כמה פעמים חרם על 'חבצלת' של פרומקין, ונקבע, כי אסור לקרוא בו על-פי דין תורה, שכן 'גם מצא מין את מינו, אשר בעת היותו בוויין, התחבר שמה למור"ל "השחר" הידוע, ובאו בברית יחד, ושולח לו מכתבי עמל מפה'.¹⁶ פרומקין זוהה בשנות השבעים בעיני האולטרה-אורתודוקסיה כבעל בריתו של עורך עיתון משכילי שנוא וכשותף ברשת העוינת של התקשורת ברחבי מזרח אירופה. בה בעת חדורים היו עורכים אלה בצורך עז להתגונן בפני חדשנות יתרה וקצב מהיר מדי של שינויים בחברה המסורתית. עניין שחזר ונשנה כמאמרים שבעיתונייהם הוא התביעה להכרה ביישוב היהודי בארץ-ישראל כחברה המסוגלת לערוך בעצמה שינויים ותיקונים גם בלא התערבות בעלת אופי רדיקלי יותר מבחוץ. אך עם כל העכבות מפני אימוץ תמורות תרבותיות וחברתיות, היה בכתבתם של עיתונים אלה על ארץ-ישראל חידוש. עצם העובדה שעיתונים לוקליים מובהקים, שעסקו גם במריבות ובסכסוכים בין סיעות ומשפחות, צוטטו בכל רחבי העולם היהודי, הפנתה את זרקורי דעת הקהל למזרח. אך לא פחות חדשנית היתה התופעה שתכנים, צורות ורעיונות, שמקורם באירופה, התמקדו דרך אפיק הקשר המודרני, ביישוב הקטן והמרוחק שמעבר לים.

¹⁵ להרמת קרן ירושלים ותושביה, ירושלים תרל"ה. הנוסח האנגלי וכן דיון מפורט בפרשה בהקשרה היהודי הבינלאומי ראה: יי קלנר, למען ציון: ההתערבות הכלל-יהודית במצוקת היישוב, תרל"א-תרמ"ב, 1869-1882, ירושלים תשל"ו, עמ' 139-97, 187-205.

¹⁶ ג' קרסל, 'יחיאל בריל ו"יסוד המעלה"', יי בריל, יסוד המעלה, ירושלים תשל"ח (מגנצא תרמ"ג), עמ' ז-ח. על ראשית פעילותו העיתונאית של בריל ראה: ג' ירדני, העיתונות העברית בארץ-ישראל, תל-אביב תשכ"ט, עמ' 17 ואילך; ג' קרסל, 'הלבנון' והחבצלת', ירושלים תש"ג; א"ר מלאכי, 'לתולדות "הלבנון"', ספר היובל למאיר וכסמן, עורך: יי רוזנטל, ירושלים-תל-אביב תשכ"ז, עמ' 90-142; ש' הלוי, מבוא למפתח "הלבנון", ירושלים תשל"ד, עמ' ט-טו.

¹⁶ א"ר מלאכי, 'החרם בדורות האחרונים', פרקים בתולדות היישוב הישן, תל-אביב תשל"א, עמ' 290.

גלגולי כותרים – 'הלבנון', 'חבצלת', 'המגיד'

שלום אילתי

במהלך תקופת קיומם של עיתונים, ככחיי אדם, מתחוללים שינויי מבנה וצורה. תוכנו, מראהו החיצוני ודרך ארגונו של העיתון הם גם אספקלריה רב-גונית של החברה והתקופה שבהן פעל. כך גם באשר לכותר העיתון.

עיקרי השינויים נבעו קרוב לוודאי מחילופי משמרות של עורכים, חילופי בעליות, נדודי מקום ההוצאה או ההדפסה ואף רצון לעורר עניין ולהגביר תחרות על לבם ועינם של קוראים. ייתכן גם כי מאחורי חלק מהשינויים, אף פעוטים שביניהם, מסתתרות דרמות אשר אין אנו יכולים עתה אלא להותיר לדמיונו לנחש את השתלשלותן ולפרש את סיבותיהן ומניעיהן. אף אם גיווני הכותרים הם פרי יוזמתו של 'הבחור הזעזער', או נובעים מגחמותיהם האישיות של עורכים, כמו גם מחילופי דורות שבדרך הטבע, הרי הם מבטאים בדרך עקיפה את התנוודות במשבי הרוח התרבותיים והחברתיים במרחב שבו פעלו המוציאים לאור של העיתונים בתקופה הנדונה, המחצית השנייה של המאה הי"ט וראשית המאה שלנו.

יש שגלגולים בכותר כתבי-העת – ואופיים הגרפי כביטוי להשקפה אסתטית מסוימת – דווקא הם מבטאים באופן בולט יותר את תמורות העתים, משום המנהג שהיה מקובל במאה הי"ט להאריך בכותר הראשי ובספיחיו השונים, וממילא גם נחשפו במהלך השנים מרכיביו של כותר זה לשינוי הזמן והתקופה.

יש לשער כי לא הזדרזו להכניס תכופות גיוונים אלה, הן מפאת ההוצאה הכרוכה בהחלפת הגלופה הקבועה והן משום חשש מפני תדמית לא שמרנית שיש בה רמז לחוסר יציבות. מועד החילופים חופף על-פירוב את תחילתה של שנה – אזרחית בדרך כלל – או את תחילתו של רביעי חדש, הוא יחידת המנייה והחישוב לצורך גביית דמי מנוי תקופתיים. כאן נסתפק בהצגת השינויים אשר התחוללו בכותריהם של שלושה מעיתוני התקופה – 'הלבנון', 'חבצלת' ו'המגיד', כתבי-העת העיקריים אשר להם הוכנו מפתחות במסגרת 'המפעל הביבליוגרפי' של יד יצחק בן-צבי.

מבין שלושת עיתונים אלה מחזור החיים הסוער ביותר נפל בגורלו של 'הלבנון'. נזקקנו לשמונה יחידות-כותר כדי לסכם את גלגולי כותריו משך עשרים שנות הוצאתו לאור בארבעה מקומות. כמספר הזה יחידות-כותר מבטא את יציבותו של 'חבצלת' לאורך ארבעים שנות קיומו במקום מושבו הקבוע בירושלים. במשך שלושים ואחת שנים מתוכן (תרל"ז-תרס"ח) לא התחולל כמעט שינוי במראה כותרו. את מהפכי כותר 'המגיד' במהלך ארבעים ושבע שנותיו אפשר היה להציג באמצעות שלוש-עשרה יחידות-כותר בלבד. במהלך שמונה-עשר שנים שבהן יצא העיתון לאור בעירת הגבול ליק שכפרוסיה המזרחית (תרכ"ב-תרס"ח) שמר על כותרתו, 'המגיד לישראל', בלא שינוי.

עיתון	תקופה *	ס"ה שנים	מקומות הוצאה לאור
'הלבנון'	תרכ"ג-תרמ"ז (1886-1863)	20	ירושלים, פריס, מיינץ, לונדון
'חבצלת'	תרכ"ג; תר"ל-תרע"א (1863; 1911-1870)	41	ירושלים
'המגיד'	תרט"ז-תרס"ד (1903-1856)	47	ליק, ברלין, קראקא, וינה, לונדון

מחקר שיתבסס על מעקב מדוקדק אחר השינויים במתכונת החיצונית של כתיבה העת היהודיים בכלל והעבריים בתוכם, תוך הקבלתם לתהליכים החברתיים והתרבותיים שהתחוללו בפזורה היהודית וקישורם של חילופים אלה בגורמים של זמן ומקום, עשוי לתרום פרק מעניין לתולדות הלקסיקוגרפיה של העיתונות היהודית ושל דברי ימי העם היהודי בתקופה החדשה.

* כאן המקום להעיר לגבי הוספתם של תאריכים לועזיים במקביל לתאריך העברי שצוין בו כותר העיתון מתחילת הופעתו.

ב'הלבנון' שולב תאריך לועזי מלא (יום, חודש, שנה) מתחילת שנה ד'.
ב'חבצלת' צוינה השנה ליצירה, באותיות רומיות, החל בשנה ב'. תאריך לועזי חלקי (יום, חודש) בצד השנה ליצירה החלו לצוין בגל' 26 של שנה ב' (ד' ניסן תרל"ב; 2.4.1871). השנה הנוצרת החלה להופיע בשנה לח', גל' 23 (ב' ניסן תרס"ח; 3.4.1908).

ב'המגיד' שולב תאריך לועזי מלא החל בגל' 2, שנה א', ואילך.
בכל המקרים בהם לא נרשמו עדיין תאריכים לועזיים בעיתונים הנסקרים, הושלמו אלה על-ידנו לפי הלוח הגרגוריאני. תודתי לאייל בן-אליהו על סיועו בעניין זה.

ביבליוגרפיה נבחרת

צ' אילן, 'ראשיתה של "החבצלת" (תרכ"ג) — עם גילויים של חמשת הגליונות הראשונים', קתדרה, 7 (ניסן תשל"ח), עמ' 47-48.

מ"ד גאון, קובץ מאמרים לדברי ימי העתונות בארץ-ישראל, ב, תל-אביב תרצ"ו.
מ"ד גאון (הביא לדפוס מ' קטן), העתונות בלאדינו — ביבליוגרפיה, ירושלים תשכ"ה.
מנחה גלבע, לקסיקון העתונות העברית במאות השמונה-עשרה והתשע-עשרה, ירושלים 1992.
שושנה הלוי, ספרי ירושלים הראשונים, ירושלים תשל"ו, עמ' 258-261.
ד' יודילוביץ (עורך), קבץ מאמרים לדברי ימי העתונות בארץ-ישראל, א-ב, תל-אביב תרצ"ה-תרצ"ו.
גליה ירדני, העתונות העברית בארץ-ישראל בשנים 1863-1904, תל-אביב תשכ"ט.
א"ר מלאכי, 'עתון "החבצלת" של ר' ישראל ב"ק (מאה שנה להופעתו)', סורא, ד (ירושלים תשכ"ד), 307-332.

ז' פבונר, שבעים שנה לעתונות הישראלית בארץ-ישראל, תל-אביב תרצ"ב.
ג' פוקס, עיתונים וכתבי-עת יהודיים בירושלים, תרי"ד-תרפ"ג. קתדרה, 6 (טבת תשל"ב), עמ' 187-218.
א"ל פילובסקי, 'עיתונות יידיש בארץ-ישראל מתחילתה ועד הופעת "נייוועלט" (1934)', קתדרה, 10 (טבת תשל"ט), עמ' 72-101.

ג' קרסל, תולדות העתונות העברית בארץ-ישראל, ירושלים תשכ"ד.

T.M. Tsamariyon, *Die Hebräische Presse In Europa*, I, Haifa 1976, p. 310.

<p style="text-align: center;">JOURNAL HEBREU*</p> <p>הולך ואור מעה"ק ירושלים ת"ו </p> <p style="text-align: center;">ה ל ב נ ו ן هالبنون LIBANON</p> <p>מבשר ומודיע כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת כאשר הוא יהודי. יוצא לאור ע"י יחיאל ברי"ל. שאלו שלום ירושלים ישליו אוהביך</p>	<p>לוח 2'</p> <p>שנה ב — שנה ג</p> <p>(ח' טבת תרכ"ה; 6.1.1865) — ו' טבת תרכ"ז; (14.12.1866)</p> <p>פאריש</p> <p>דר-שבועון</p>
<p style="text-align: center;">* נוסף — בגל' 3, שנה ב' (ו' שבט תרכ"ה; 1865) ** נוסף — בשנה ג' בלבד.</p>	

<p style="text-align: center;">LE LIBANON JOURNAL HÉBREU</p> <p>הולך ואור מעה"ק ירושלים ת"ו***</p> <p style="text-align: center;">ה ל ב נ ו ן هالبنون**</p> <p>זה השער לה' צדיקים יבאו בו! להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת כאשר הוא יהודי. יוצא לאור ע"י יחיאל ברי"ל.</p>	<p>לוח 3'</p> <p>שנה ד — שנה ה</p> <p>(כ"ז טבת תרכ"ז; 4.1.1867 — ד' כסלו תרכ"ט; 18.11.1868)</p> <p>פאריש</p> <p>דר-שבועון [שנה ד'] שבועון [שנה ה']</p>
<p style="text-align: center;">* נוסף — החל בגל' 18, אחרון לשנה ד' (יג אלול תרכ"ז; 13.9.1867). ** הושמט — הכותר בערבית, בשנה ה'. *** הושמט — בשנה ה'. למעשה הוצא בפאריש החל משנה ב'.</p>	

4e ANNEE. — N° 2.

PARIS, 18 JANVIER 1867.

LE LIBANON

JOURNAL HÉBREU

שנה רביעית. י"ב שבט תרכ"ז. — הולך יאור מעה"ק ירושלים

מחיר יין לבנון
לשנה 10 פר' בכל
ארצות זרפת.
בשאר ארצות 11
פר'. — יחד עם
הלבנון, כלרפת
20 פר'. ובשאר
ארצות 22 פר'.

הלבנון

מחירו לשנה, בכל
מחשלת זרפת 14
פראנק. לחלישנה
7 פראנק.
בשאר ארצות 16
פר' לשנה. לחלי
שנה 8 פראנק.

הלבנון

במחיר הזה יושלח גם
הלבנון גם יין לבנון ליד
כל אזור הפשי..

הלבנון יוצא לאור (לע"ע)
שתי פעמים בחודש. ויין
לבנון בכל רבע שנה.

הלבנון יכול לא פחות מן 24 באגנן לשנה. וחוכרות יין לבנון לא פחות מן 60 באגנן לשנה.

זה השער להי צדיקים יבאו בו!

להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי

לדעתו באשר הוא יהודי.

ונלוה אליו בכל רבע שנה

חוברת יין לבנון

לחברת שומרי תורה

מהורתן על ראשונים אשר עודם ככהובים ונמצאים

לסגולה בכתי עקד הספרים המפורסמים.

יוצא לאור ע"י יחיאל בר"ל.

<p style="text-align: center;">LE LIBANON JOURNAL HÉBREU ה ל ב נ ו ן מכתב עתי בשפת עבר</p> <p style="text-align: center;">* [יוצא לאור בכל שבוע] *</p> <p>להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת כאשר הוא יהודי וחבר לחברת האדם.</p> <p>דָרָךְ אָמוּנָה בְּחֶרֶתִי (תהלים קי"ט)</p> <p style="text-align: center;">* [מסודר ע"י יחיאל ברי"ל]. *</p>	<p>לוח 4ל'</p> <p>שנה ז – שנה ז</p> <p>(י"ח טבת תרכ"ט; 1.1.1869) – ו' אלול תר"ל; 2.9.1870</p> <p>פאריש</p> <p>שבועון</p>
<p>* שינוי – החל בגל' 13, שנה ז' (כה אדר ב' תר"ל; 28.3.1870). ניסוח מחדש של השורה למטה: יוצא לאור בכל שבוע ע"י יחיאל ברי"ל.</p>	

<p style="text-align: center;">Hebraische Ausgabe des "Israelit"*</p> <p style="text-align: center;">ה ל ב נ ו ן מכתב עתי בשפת עבר יוצא לאור בכל שבוע</p> <p>להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת כאשר הוא יהודי וחבר לחברת האדם</p> <p>מאת מאיר (ד"ר) לעהמאנן על ידי יחיאל ברי"ל יצ"ו</p> <p>דָרָךְ אָמוּנָה בְּחֶרֶתִי (תהלים קי"ט)</p>	<p>לוח 5ל'</p> <p>שנה ח – שנה יד</p> <p>(כ"ח אב תרל"א; 12.8.1871) – כ"ה תמוז תרל"ח; 26.7.1878</p> <p>מאינץ</p> <p>שבועון*</p>
<p>* שינוי – בשנה ט': HEBRAEISCHE בשנים י"ד-י"ז: "ISRAELIT"... HEBRÄISCHE.</p>	<p>* תוספת שבועית ל-<i>Des Israelit</i>.</p>

<p style="text-align: center;">Hebräische Ausgabe des "Israelit"</p> <p style="text-align: center;">הַלְבָּנוֹן</p> <p style="text-align: center;">מכתב עתי לבני ישראל יוצא לאור בכל שבוע</p> <p style="text-align: center;">להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת כאשר הוא יהודי וחבר לחברת האדם</p> <p style="text-align: center;">מאת מאיר (דר.) לעהמאנן ע"י יחיאל ברי"ל יצ"ו</p> <p style="text-align: center;">דְרֵךְ אֲמוּנָה בְּחֶרֶתִי (תהלים קי"ט)</p>	<p style="text-align: right;">לוח 6ל'</p> <p style="text-align: right;">שנה טו — שנה יח</p> <p style="text-align: right;">(ג' אב תרל"ח; 2.8.1878 — ד' טבת תרמ"ב; 26.12.1881)</p> <p style="text-align: right;">מאינץ</p> <p style="text-align: right;">שבועון*</p>
	<p style="text-align: right;">* תוספת שבועית ל־<i>Des Israelit</i>.</p>
<p style="text-align: center;">Libanon*</p> <p style="text-align: center;">VORMALIGE*</p> <p style="text-align: center;">Hebräische Ausgabe des "Israelit"</p> <p style="text-align: center;">הַלְבָּנוֹן</p> <p style="text-align: center;">מכתב עתי לבני ישראל יוצא לאור בכל שבוע</p> <p style="text-align: center;">להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת כאשר הוא יהודי וחבר לחברת האדם</p> <p style="text-align: center;">מאת יחיאל ברי"ל יצ"ו</p> <p style="text-align: center;">דְרֵךְ אֲמוּנָה בְּחֶרֶתִי (תהלים קי"ט)</p>	<p style="text-align: right;">לוח 7ל'</p> <p style="text-align: right;">שנה יט</p> <p style="text-align: right;">(י"ד טבת תרמ"ב; 5.1.1882 — ח' תשרי תרמ"ג; 18.9.1882)</p> <p style="text-align: right;">מאינץ</p> <p style="text-align: right;">שבועון</p>
	<p style="text-align: right;">* נוסף — החל בגל' 25, שנה יט (יט תמוז תרמ"ב; 6.7.1882).</p>

Libanon
VORMALIGE
Hebräische Ausgabe des „Israelit“

שנה השע עשרה נומער כז

מחירו לשנה
באלטע זאכע 12 מארק
באוסערלא 7 פלוין א"ו
באויס וסולן 50 5 ח"כ
בבאו ופול 1 טולד פולג
בזאר אלטע 75 18 סראק
ולמזיע או לרבע שנה במל או
ברבע ממחיר הקטנז למעלה
- מחיר מודעות
20 פשטיג בעד כל זוכה, ואם
מססא ארז פשטיג יטבה דאנאם.
הדעה עגנה מקוננת נאמס.

הַלְבָּנוֹן

מכתב עתי לבני ישראל

החמץ להשיג את הלבנון
ע"י טובה: דלונג או ע"י פאשטאמס
דירטיו פוס כמו האשכנזי:
HEBR. AUSG. DES ISRAELIT.
טרוסטיא ידראכו מאקט על ט'
האלדעסעס זאח:
J. Brill in Mainz, Deutschland
בפולין מאח:
Ch. Czernowicz, Dzika No. 8,
in Warschau.
מאחר מאכ לא יעלה לרעון על
קצת הלכנון אינט מחיר לכעליו.
מכתב בלתי חסדי לא יקונל.

יוצא לאור בכל שבוע

להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת באשר הוא יהודי וחבר לחברה האדם

מאת יחיאל ברייל יצ"ו

דרך אמונה בקרתי (תהלים ק"ט)

התרימב מאינז ד' מנ"א No. 27 MAINZ, den 20. Juli 1882

הַלְבָּנוֹן
THE LEBANON

מכתב עתי לבני ישראל
יוצא לאור בכל שבוע

להודיע ולבשר ולהורות כל דבר הנדרש לאיש יהודי לדעת באשר הוא יהודי וחבר לחברה האדם

מאת יחיאל (המכונה) ברייל יצ"ו

דרך אמונה בקרתי (תהלים ק"ט)

לוח 8ל
שנה כ"ו
(כ"ח אייר תרמ"ו; 2.6.1886
— י"ד חשון תרמ"ז; 12.11.1886)
לאנדאן
שבועון ודור-שבועון

* חידוש ההוצאה לאור אחרי הפסקה של 30 חודש.

ב. חבצלת

(תרכ"ג-תרע"א; 1863-1911)

חבצלת
HABAZELETH

מכתב עתי לבית ישראל

ישמיע חדשות מערי יהודא וחוצות ירושלם: יודיע גדולות מבית תוגרמה בכללה: יגיד ויבשר כל הנעשה והנשמע בכל ירכתי תכל: לרוות נפש כל קוראיו דשן: ואשר אליו ינהו כל זרע ישראל כי ידעו את שלום ירושלם וזכרה לא יסוף מלבכם נצח!

מאתי ישראל ב"ק מדפיס

הדימי בכח קולך מבשרת ירושלם (ישעיה מ')

* נוסף — החל בגל' 2 (יב אלול תרכ"ג; 26.8.1863).

לוח ז'ח'

שנה ראשונה

(י"ד אב תרכ"ג; 30.7.1863 —
ט"ו כסלו תרכ"ד; 26.11.1863)

ירושלים

ירחון'

* ראו אור 5 גליונות. גל' 6 הופיע במועד לא ידוע בטבת תרכ"ד. דצמבר 1863. ישנה הנחה [לפי מלאכי. תשכ"ד] כי בסוף תרכ"ה. עם חידוש רשיון הדפוס של ישראל ב"ק. ראו אור מספר גליונות שלא נשתמרו.

JERUSALEM

שנה ראשונה

ירושלים
חבצלת

HABAZELETH

מכתב עתי לבית ישראל

ישמיע חדשות מערי יהודא וחוצות ירושלם: יודיע גדולות מבית תוגרמה בכללה: יגיד ויבשר כל הנעשה והנשמע בכל ירכתי תכל: לתוה נפש כל קוראיו דשן: ואשר אליו ינהו כל זרע ישראל כי ידעו את שלום ירושלם וזכרה לא יסוף מלבכם נצח!

הדימי בכח קולך מבשרת ירושלם (ישעיה מ')

<p style="text-align: center;">ח ב צ ל ת מ ב ש ר ת צ י ו ן HABAZELETH</p> <p>מ"ע] ** מבשר שלום ירושלים, משמיע חדשות מארץ סוריא, מודיע נעלמות מארץ מצרים, וארץ הודו, הקרובים אלינו, וכל דבר הדרוש לחפץ לבב אחינו דורשי ציון.</p> <p style="text-align: center;">יוצא לאור מאת ישראל ב"ק [וחביריו] **** [מיכל הכהן, ישראל הנב פרומקין] ***</p> <p>למען ציון לא אחשה, ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה, וישועתה כלפיד יבער (ישעי' ס"ב)</p>	<p>לוח זח' שנה א [הוצאה מחודשת]* — כ' אלול תר"ל; 16.9.1870 — כ"ב אלול תרל"א; 18.9.1870</p> <p>ירושלים דרשבעון</p>
<p>* מהדורה מקבילה בג'דזמו (חבצלת: מבשרת ירושלים): כ' אלול תר"ל (16.9.1870) — [אדר א' תרל"ב?]. [פברואר 1872?], בעריכת ישראל ב"ק וחביריו. עורך אחראי — עזרא בנישתי. דרשבעון, סך-הכול כנראה 25 גליונות. ** נוסף — החל בגל' 5 (א כסלו תרל"א; 24.11.1870). *** נוסף — החל בגל' 12 (י אדר תרל"א; 2.3.1871). **** נשמט — החל בגל' 17 (כא אייר תרל"א; 11.5.1871).</p>	<p>* סדרה מחודשת, אחר הפסקה של 5% שנים.</p>

<p style="text-align: center;">ח ב צ ל ת מ ב ש ר ת צ י ו ן HABAZELET **</p> <p>מכתב עתי כשפת עבר יוצא לאור [פעמים כחדש] * מאתנו ישראל ב"ק [מהפיס]: *** מיכל הכהן: ישראל דוב פרומקין יבשר שלום ירושלים וערי ה"ק סביב לה, ישמיע חדשות וקורות העתים מארץ תוגרמה, ומארץ מצרים: ותימן, וארץ הודו: ואמעריקא: ויאזר זיקות אהבת הארץ. ושפתינו ה"ק בנפשות אחינו בני תוגרמה: למען ציון לא אחשה, ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה, וישועתה כלפיד יבער (ישעי' ס"ב)</p>	<p>לוח זח' שנה ב, גל' 1-15 (ז' תשרי תרל"ב; 29.9.1871 — ח' שבט תרל"ב; 18.1.1872)</p> <p>ירושלים שבועון*</p>
<p>* שינוי — החל בגל' 2: "בכל שבוע" (כו תשרי תרל"ב; 11.10.1871). ** שינוי — החל בגל' 8: HABAZELETH (יא כסלו תרל"ב; 23.11.1871). *** נוסף — החל בגל' 14 (כג טבת תרל"א; 15.1.1871).</p>	<p>* גל' 1 דרשבעון.</p>

<p style="text-align: center;">מ ב ש ר ת צ י ו ן ח ב צ ל ת HABAZELETH</p> <p>[מכתב עתי בשפת עבר יוצא לאור ככל שבוע], * יבשר [אף ישמיע] *** כל דבר הדרוש לחפץ לבב איש יהודי: מאתנו ישראל ב"ק מדפיס: מיכל הכהן: ישראל דוב פרומקין למען ציון לא אחשה [ולמען ירושלים לא אשקוט עד יצא כנוגה צדקה, וישועתה בלפדי יבער] ** (ישעי ס"ב)</p>	<p>לוח 4ח' שנה ב, גל' 16-48 (ט"ז שבט תרל"ב; 26.1.1872 — כ"ד אלול תרל"ב; 27.9.1872)</p> <p>ירושלים שבועון</p>
<p>* שינוי — החל בגל' 25: "מע יו"ל בכל שבוע" (כו אדר ב' תרל"ב; 4.4.1872). ** השמטה — החל בגל' 25, והותר מנוקד. *** שינוי — החל בגל' 42: "וישמיע".</p>	

<p style="text-align: center;">ח ב צ ל ת *** מ ב ש ר ת HABAZELETH צ י ו ן</p> <p>מ"ע יו"ל בכל שבוע יבשר וישמיע כל דבר הדרוש לחפץ לבב איש יהודי: [מאתנו מיכל הכהן: ישראל דוב פרומקין] * על הר גבוה עלי-לך מבשרת ציון; הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים, הרימי אל תיראי (ישעיה מ' ט') **</p>	<p>לוח 5ח' שנה ג — שנה ז, גל' 30 (ח' תשרי תרל"ג; 10.10.1872 — ה' סיון תרל"ז; 17.5.1877)</p> <p>ירושלים שבועון</p>
<p>* שינוי — בשנים ד"ז-ד"ח (גל' 16): מאתי ישראל דוב פרומקין בשנה ד' (גל' 17-30): מאת ישראל דוב פרומקין, ומיכל הכהן. ** מנוקד מתחילת שנה ד'. *** מהדורה ביידיש (דיא ראזע) — החל ב"ב אייר תרל"ז (16.4.1877). בעריכת ישראל דוב פרומקין, מיכל הכהן. דו שבועון. גליונות אחדים בלבד.</p>	

<p style="text-align: center;">ח ב צ ל ת</p> <p style="text-align: center;">מְבַשֶּׁרֶת הַחֲבֵצֵלֶת HABAZELETH צ י ו ן</p> <p>מכתב עתי יוצא לאור בכל שבוע יכשר וישמיע כל דבר הדרוש לחפץ לבב איש יהודי.</p> <p style="text-align: center;">מאת</p> <p style="text-align: center;">ישראל דוב פרומקין</p> <p>על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון; הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים, וגו' (ישעיה מ' ט')</p>	<p>לוח 6ח'</p> <p>שנה ז, גל' 31 — שנה לח, גל' 22</p> <p>(י"ג סיון תרל"ז; 25.5.1877 — כ"ד אדר ב' תרס"ח; 27.3.1908)</p> <p>ירושלים</p> <p>שבועון</p>
<p style="text-align: center;">* מנוקד — החל בגל' 27, שנה כו' ואילך (כו ניסן תרנ"ו; 10.4.1896).</p>	
<p style="text-align: center;">ח ב צ ל ת</p> <p style="text-align: center;">מְבַשֶּׁרֶת הַחֲבֵצֵלֶת HABAZELETH</p> <p>מכתב עתי לחדשות, לספרות ולמדע ולכל דבר הרצוי</p> <p style="text-align: center;">מאת</p> <p style="text-align: center;">ישראל דוב פרומקין</p> <p>על הר-גבוה עלי-לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלים, הרימי אל-תיקאי וגו' (ישעיה מ' ט')</p>	<p>לוח 7ח'</p> <p>שנה לח, גל' 23 — שנה לט</p> <p>(ב' ניסן תרס"ח; 3.4.1908 — י"ז כסלו תרס"ט; 11.12.1909)</p> <p>ירושלים</p> <p>שלוש פעמים בשבוע*</p>
<p style="text-align: center;">* שינוי — החל בגל' 59, שנה לח': לאיש יהודי (ז תמוז תרס"ח; 6.7.1908).</p> <p style="text-align: center;">** נוסף — החל בגל' 59, שנה לח'.</p>	<p>* למעשה הופיע פעם-פעמיים בשבוע החל בתמוז תרס"ט; יולי 1909.</p>

חבצלת
HABAZELETH

מכתב עתי לחדשות, לספרות ולמדע, ולכל דבר הרצוי לאיש יהודי, יו"ל

מאת

ישראל דוב פרומקין

על הרגובה עליילך מבשרת ציון הרימי בכח קולך
מבשרת ירושלים, הרימי אל-תיקראי וגו' (ישעיה מ' ט')

השמטה - החל בגל' 35, שנה מ' (כח אדר ב תר"ע; 8.4.1910).

לוח 8ה'

שנה מ - שנה מא

(ה' תשרי תר"ע; 20.9.1909
- ט' אדר תרע"א; 9.3.1911)

ירושלים

שבועון*

* הופיע פעם בשבוע החל מתחילת שנה מ' למרות שכותרת-המשנה המכריזה על שלש פעמים בשבוע הושמטה רק מאוחר יותר, בגל' 35, סוף אדר ב' תר"ע, 8.4.1910.

№ 5
שנת הארבעים
מבשרת ציון
HABAZELETH

חבצלת

מכתב עתי לחדשות, לספרות ולמדע, ולכל דבר הרצוי לאיש יהודי, יו"ל שלש פעמים בשבוע

מאת

ישראל דוב פרומקין

מחיר מודעות:
לפעם הראשונה בעמוד האחרון כל שורה גרוש וחצי
בעמוד הראשון כל שורה ש"ח גרוש.
בתוך חמנים כל שורה חמשה גרוש.
לפעמים הבאות הנחת.
לוחמים הנחה 10% סתמיותם הקצונים.
קאמרים שאינם מחקלים, לא ישובו לבעליהם,
פכתבים בלתי חמשים לא יקבלו.

מחיר הגליון הזה
על גר-בכח עליילך חבצלת ציון הרימי
בכח קולך מבשרת ירושלים הרימי אל-תיקראי וגו'
(ישעיה מ' ט')

מחיר החתימה:

לחצי שנה	לשנה
כרבע שנה 8.-	10 אראנק
7.-	18
4.50	16
1.75	6 רוי"כ

בכח חתימת ומחיר מודעות שלשם במקומם

עשריה אחת

ג. המגיד
(תרט"ז-תרס"ד ; 1856-1903)

<p align="center">ה מגיד</p> <p align="center">מכתב קורות הימים.</p> <p align="center">יגיד ליעקב מהנעשה בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלד אשר ינעם ואשר ראוי לדעת לכל איש ישראלי — לתועלתו ולתועלת השפה העבריה הנחמדה.</p> <p align="center">מאתי</p> <p align="center">אליעזר ליפמאן זילבערמאן.</p> <p align="center">וְהָאֵמֶת וְהַשְׁלוֹם אֶהְבּוּ (זכרי' ח')</p>	<p align="right">לוח זמ' סדרה ראשונה שנה א — שנה ג, גל' 10 (א' סיון תרט"ז; 4.6.1856 — ג' אדר ב' תרי"ט; 9.3.1859)</p> <p align="right">ליק</p> <p align="right">שבועון</p>

<p align="center">ה מגיד THE MAGID</p> <p align="center">[מכתב] קורות הימים</p> <p align="center">יגיד ליעקב מהנעשה בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלד אשר ינעם ואשר ראוי לדעת לכל איש ישראלי [—] לתועלתו ולתועלת השפה העבריה [—]</p> <p align="center">מאתי</p> <p align="center">אליעזר ליפמאן זילברמאן. ****</p> <p align="center">וְהָאֵמֶת וְהַשְׁלוֹם אֶהְבּוּ (זכרי' ח')</p>	<p align="right">לוח 2מ' שנה ג, גל' 11 — שנה ה (י' אדר ב' תרי"ט; 16.3.1859 — ט"ז טבת תרכ"ב; 19.12.1861)</p> <p align="right">ליק</p> <p align="right">שבועון</p>
<p>* הוחלף — ל"חדשות וקורות הימים", החל בגל' 14, שנה ג' (ג ניסן תרי"ט; 6.4.1859).</p> <p>** הושמט — החל בגל' 15, שנה ג' (ג ניסן תרי"ט; 6.4.1859); באותו מועד הוחלף המקף בפטיק, וזה הושמט בתחילת שנה ז' (י טבת תרכ"ג; 1.1.1863).</p> <p>*** קיצור — לשיל"ת, החל בשנה ד' (י טבת תר"ך, 5.1.1860); משולב בתוך מגן-דוד בגל' 26, שנה ה' (כה תמוז תרכ"א; 3.7.1861); הושמט — בגל' 43, שנה ה' (ג כסלו תרכ"ב; 6.11.1861).</p> <p>**** נוסף — החל בגל' 43, שנה ה'. על-גבי העטיפה החיצונית של הכרכים השנתיים החל הכותר הלועזי להופיע בכרך ג.</p> <p>***** שינוי — לזילבערמאן, החל בשנה ה'.</p>	

<p style="text-align: center;">HAMAGID ה מג י ד</p> <p style="text-align: center;">חדשות וקורות הימים. יגיד ליעקב מהנעשה בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלד אשר ינעם ואשר ראוי לדעת לכל איש ישראלי, לתועלתו ולתועלת השפה העבריה מאת אליעזר ליפמאן זילבערמאן. [נהאמת והשלום אהבו (זכרי ח')]*</p>	<p style="text-align: right;">לוח 3מ' שנה ו — שנה כד, גל' 26 (א' שבט תרכ"ב; 2.1.1862 — כ"א תמוז תר"ם; 30.6.1880)</p> <p style="text-align: right;">ליק</p> <p style="text-align: right;">שבועון</p>
<p style="text-align: center;">* שינוי אל — זכריה, החל בגל' 18, שנה ט' (יד אייר תרכ"ה; 10.5.1886). הסרת הניקוד — החל בשנה יד' (ג שבט תר"ל; 5.1.1870).</p>	

<p style="text-align: center;">ה מג י ד HAMAGID</p> <p style="text-align: center;">חדשות וקורות הימים. יגיד ליעקב מהנעשה והנשמע בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלד אשר ינעם ואשר ראוי לדעת לכל איש ישראלי לתועלתו ולתועלת השפה העבריה. (נוסד על ידי אליעזר ליפמאן זילבערמאן). יוצא עתה אור מאת דוד גארדאן. והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')</p>	<p style="text-align: right;">לוח 4מ' שנה כד, גל' 27 — שנה כה, גל' 25 (כ"ח תמוז תר"ם; 7.7.1880 — ב' תמוז תרמ"א; 29.6.1881)</p> <p style="text-align: right;">ליק</p> <p style="text-align: right;">שבועון</p>

<p style="text-align: center;">HAMAGID ה מ ג י ד</p> <p style="text-align: center;">(נוסד על ידי אליעזר ליפמאן זילבערמאן). יוצא עתה אור מאת [REDACTED]</p> <p style="text-align: center;">והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')</p>	<p>לוח 5מ'</p> <p>שנה כה, גלי' 26 — שנה ל, גלי' 27</p> <p>(ט' תמוז תרמ"א; 6.7.1881 — ט"ז אייר תרמ"ו; 21.5.1886)</p> <p>ליק</p> <p>שבועון</p>
<p>* הוחלף אל — דובער גארדאן, החל בגלי' 20, שנה ל' (כג אייר תרמ"ו; 28.5.1886). מגלי' 22 — דובער בהר"ד ויל גארדאן (ח סיון תרמ"ו; 11.6.1886).</p>	

<p style="text-align: center;">**[HAMAGID.]</p> <p style="text-align: center;">ה מ ג י ד</p> <p style="text-align: center;">(נוסד על ידי אליעזר ליפמאן זילבערמאן). יצא לאור ע"י דוד גארדאן זצ"ל. ויוצא עתה אור מאת בנו דב גארדאן. והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')*</p>	<p>לוח 6מ'</p> <p>שנה ל, גלי' 28 — שנה לד, גלי' 28</p> <p>(י"ט תמוז תרמ"ו; 22.7.1886 — כ"ט תמוז תר"ן; 17.7.1890)</p> <p>ליק</p> <p>שבועון</p>
<p>* הוספת ניקוד — החל בגלי' 28, שנה ל' (יט תמוז תרמ"ו; 22.7.1886). ** החלפת מקום בין שני הכותרים — החל בגלי' 15, שנה לד' (כח ניסן תרמ"ו; 22.7.1886).</p>	

Bezeichnet einmal
wöchentlich.
Der Abonnementspreis
beträgt 12 Mark jährlich im
Inlande.
Der Insertionspreis beträgt
pro Courspaltzeile 50 Pf.
bei größeren Insertions-
Aufträgen wird ein
entsprechender Rabatt
gewährt.
Alle Annoncenexpeditionen
nehmen Inserate für
"HAMAGID" an. Adresse:
Redaction des
"HAMAGID,"
Lych, Prusse.

המגיד

HAMAGID

חדשות וקורות הימים.

זהו גיליון מס' 19 כל שנה.
מספר גיליונות 12 מוקד למה,
3 מוקד למה. כנסתין 8 מ'
מח למה. 2 מ' מ' למה.
כחצי למה 20 מוקד למה.
כל מה זה למה מ'
כל מה-מה מוקד למה כל
המה. כל מה למה
מ' מה מ' למה מ'
למה מה המה מ' כל מה
20 מ'

יגיד ליעקב מהנעשה והנשמע בכל חלקי תבל בין כל יושבי חלד אשר ינעם
ואשר ראוי לדעת ככל איש ישראלי לתועלתו ולתועלת השפה העברית.
(נוסד על ידי אליעזר ליפמאן זילבערמאן).

דואר עתה אוד מפת

דוד גארדאן.

והאמת והשלום אהבו. מוסד למה.

1881. **Lych, den 25. März.** **ליכ, ב'ט אדר שני.** **המגיד**

<p style="text-align: center;">ה מג י ד HAMAGID</p> <p style="text-align: center;">(נוסד על ידי אליעזר ליפמאן זילבערמאן.)</p> <p style="text-align: center;">---</p> <p style="text-align: center;">יוצא לאור ברשות יורשי המנוח דוד גארדאן ז"ל מאת יצחק שלמה ויעקב שמואל פוקס. והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')</p>	<p style="text-align: right;">לוח דמ' שנה לד, גל' 29 - גל' 38 (ג' חשון תרנ"א; 17.10.1890 - י"ד טבת תרנ"א; 25.12.1890)</p> <p style="text-align: right;">ברלין שבועון</p>

לוח 8מ'

שנה לה — שנה לו

(כ"א טבת תרנ"א; 1.1.1891
— ה' תמוז תרנ"ב; 30.6.1892)

ברלין

שבועון

ה מגיד HAMAGID

מכתב עתי שבועי לכל עניני היהדות.
נוסד ע"י אליעזר ליפמן זילברמן.

יוצא עתה לאור ברשות יורשי
המנוח דוד גרדון ז"ל
מאת **ד"ר ש. פוכס**

והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')

* שינוי אל — יעקב שמואל פוכס, החל בגל' 14, שנה לה' (כג אדר ב' תרנ"א; 2.4.1891).

35. Jahrgang.

Der Abonnementspreis beträgt 12 Mark jährlich im Inlande.
Der Insertionspreis beträgt pro Corpusspaltheile 30 Pf., bei grösseren Insertionsaufträgen wird entsprechender Rabatt gewährt.
Man abonnirt auf den „Hamagid“ bei allen Postämtern des In- u. Auslandes.
Alle Annoncenexpeditionen nehmen Inserate für „HAMAGID“ an.
Adresse: Redaction des „HAMAGID“, BERLIN.

המגיד HAMAGID.

מכתב עתי שבועי לכל עניני היהדות.

נוסד ע"י אליעזר ליפמן זילברמן.

יוצא עתה לאור ברשות יורשי
המנוח דוד גרדון ז"ל
מאת **ד"ר ש. פוכס**

שנת השלשים וחמש

מחיר המגיד לשנה: כושבני 12 מרקן; בארצות
8 לירות; בחסות הרב. בארצות
4 דולר. בשאר ארצות 20 פנק.
לחצי שנה ולרבע: לפי החשבון.
מחיר ההודעות:
בעד כל שעה 30 פנק.
בתרבות הנשנות מקסים רבות יותר
המחיר לפי הערך.
לרבים וקולטים ולכל טעמי ישראל
בקהילת ישראל הנתה 25 למאה
המחיר הקבוע.
מחיר המגיד ישלם מראש.

והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')

No. 4. Berlin, den 22. Januar. 1891. ברלין, יום ה' טבת תרנ"א

<p>HAMAGID L'ISRAEL* HAMAGID HECHADASH*</p> <p>ה מ ג י ד ה מ ג י ד</p> <p>ל י ש ר א ל ה ח ד ש</p> <p>[מכתב עתי]*** לכל עניני [ישראל]**</p> <p>נערך ע"י יעקב שמואל פֿוכס.</p> <p>וְהַאֲמַת וְהַשְׁלוֹם אֲהָבוּ (זכריה ח')</p>	<p>לוח 9מ'</p> <p>סדרה חדשה שנה א — שנה ב, גל' 22 (י"ח חשון תרנ"ג; 8.11.1892) — א' תמוז תרנ"ג; (15.6.1893)</p> <p>שנה ב, גל' 23 — שנה ג (י"ד תמוז תרנ"ג; 28.6.1893) — כ"ט כסלו תרנ"ה; (27.12.1894)</p> <p>קראקא</p> <p>שבועון</p>
<p>* חילופי כותרים — "המגיד החדש" לסירוגין עם "המגיד לישראל", בשנה א' ומחצית שנה ב', כולל גל' 22. החל בגל' 23, שנה ב' — "המגיד לישראל".</p> <p>** שינוי אל — "היהדות", החל בגל' 32, שנה ג' (כח חשון תרנ"ד; 7.11.1893).</p> <p>*** שינוי אל — "מכתב עתי שבועי", החל בגל' 33, שנה ג' (א כסלו תרנ"ד, 9.11.1893).</p>	

<p>HAMAGID L'ISRAEL</p> <p>ה מ ג י ד</p> <p>ל י ש ר א ל</p> <p>מכתב עתי שבועי לכל עניני היהדות.</p> <p>נערך ע"י יעקב שמואל פֿוכס.</p> <p>וְהַאֲמַת וְהַשְׁלוֹם אֲהָבוּ (זכריה ח')</p>	<p>לוח 10מ'</p> <p>שנה ד — שנה ז</p> <p>(ז' טבת תרנ"ה; 3.1.1895 — ט"ז טבת תרנ"ט; 29.12.1898)</p> <p>קראקא</p> <p>שבועון</p>

<p style="text-align: center;">HAMAGID L'ISRAEL</p> <p style="text-align: center;">ה מ ג י ד</p> <p style="text-align: center;">ל י ש ר א ל</p> <p style="text-align: center;">עתון לאמי לכל עניני היהדות, יו"ל בכל יום ה'.</p> <p>וְהָאֲמַת וְהַשְׁלוֹם אֶהְבּוּ (זכריה ח')</p> <p>העורך והמו"ל: יעקב שמואל פוכס.</p>	<p>לוח 110מ'</p> <p>שנה ח, גל' 1 — גל' 25</p> <p>(כ"ג טבת תרנ"ט; 5.1.1899 — כ"א תמוז תרנ"ט; 29.6.1899)</p> <p>קראקא</p> <p>שבועון</p>
<p style="text-align: center;">HAMAGID L'ISRAEL */** /****</p> <p style="text-align: center;">ה מ ג י ד</p> <p style="text-align: center;">אורגן אגודת ישראל</p> <p style="text-align: center;">עתון לאמי לכל עניני ישראל.</p> <p>וְהָאֲמַת וְהַשְׁלוֹם אֶהְבּוּ (זכריה ח')</p> <p>העורך והמו"ל: יעקב שמואל פוכס</p>	<p>לוח 12מ'</p> <p>שנה ח, גל' 26 — שנה יא, גל' 38</p> <p>(כ"ח תמוז תרנ"ט; 6.7.1899 — כ"ד אלול תרס"ב; 25.9.1902)</p> <p>קראקא*</p> <p>שבועון</p>
<p style="text-align: center;">* נוסף — שער חיצוני, החל בשנה ט' (ד שבט תר"ס; 4.1.1900):</p> <p style="text-align: center;">ה מ ג י ד</p> <p style="text-align: center;">(HAMAGID)</p> <p>למען ציון לא אַחֶשֶׁה!</p> <p>** במקביל לניל הופיע במהדורת ווין שער חיצוני, כנראה בשנים ו'-ג' (תרנ"ז-תרס"א; 1897-1901), [לפי מ' גלבט :1992]</p> <p style="text-align: center;">ה ש כ ו ע</p> <p style="text-align: center;">(HASCHOWUA)</p> <p>*** שונה אל — "לכל דורשי ציון", החל בשנה ט' (תר"ס, 1900).</p> <p>**** נוסף — מרכאות לכותר הלועזי, החל מגל' 4, שנה י' (ד שבט תרס"א; 24.1.1901).</p>	<p>* שינוי אל — ויין-קראקא. החל בגל' 38, שנה י' (יב טבת תרס"א; 3.1.1901).</p>

לוח 13 מ'

שנה יא, גל' 39 — שנה יב,
גל' 38

(כ"ט אלול תרס"ב; 1.10.1902
— ט' חשון תרס"ד; 30.10.1903)

לונדון / וויין-קראקא*

שבועון

"HAMAGID L'ISRAEL"

ה מג י ד

ל י ש ר א ל

עתון לאמי — לכל עיני ישראל.

והאמת והשלום אהבו (זכריה ח')
[העורך והמו"ל: ד"ר י.ש. פוכס]

* כתובת העורך והמו"ל —
לונדון החל בגל' 39, שנה יא.
מקום ההוצאה לונדון — בגל'
1, שנה יב, בלבד (ב טבת
תרס"ג; 1.1.1903). כתובת
המינהלה — קראקא.

№ 15

HAMAGID L'ISRAEL

שנה שביעית

סחיר המדעות:
בש"ל שנה קודם 20 ק.
רובת 60
כרטיס חליקין 30
בזק והדפוס 50
בכרטיס המסמך נשתי רבות
יחד המור לוי הקוד.

מספרים כליז סקנבלס כבית
המקדמת יום מושבים העולמות.

האדרסה אל בית המערכת

Redaktion des
"HAMAGID"
KRAKAU. (Osterr.)

המגיד

לישראל.

מכתב עתו שבועי לכל עיני היהדות.

עדה צ"י

יעקב שמואל פוכס.

סחיר המדעות:
באוסטריה-הונגריה:
המס'ל שנה קודם 20 ק.
לחוד שנה 60
כרטיס חליקין 30
בזק והדפוס 50
בכרטיס המסמך נשתי רבות
יחד המור לוי הקוד.

מספרים כליז סקנבלס כבית
המקדמת יום מושבים העולמות.

האדרסה אל בית המערכת

Redaktion des
"HAMAGID"
KRAKAU. (Osterr.)

האמת והשלום אהבו (זכריה ח')

Krakau, den 31 März, 1904.

לילה יג

קראקא יום ה' ח' ניסן התרמ"ד.

רשימת עיתונים וכתבי עת אשר מופתחו בנושא 'תולדות היישוב היהודי בארץ-ישראל'*

1. האומה — תשכ"ב-תשל"ב; 1972-1962
2. אוצר יהודי ספרד — תשי"ט-תש"ל; 1970-1959
3. האור (ד"י זילברבוש) — תרמ"ב-תרמ"ג; 1883-1882
4. אור המזרח — תשי"ד-תש"ל; 1970-1955
5. אורלוגין — 1957-1950
6. אמות — תשכ"ב-תשכ"ו; 1965-1962
7. האסיף (בעריכת נ' סוקולוב) — תרמ"ה-תרנ"ד; 1893-1884
8. אשכולות — תשי"ד-תשל"א; 1970-1954
9. בוסתנאי — תרפ"ט-ת"ש; 1939-1929
10. בצרון — ת"ש-תשל"ב; 1972-1939
11. בר אילן — תשכ"ג-תשל"ב; 1972-1963
12. גזית — תרצ"ב-תשל"ב; 1972-1932
13. גליונות — תרצ"ד-תש"ב; [1942-1933]
14. הגליל — תרע"ט; [1919]
15. גנזי ישראל — תרכ"ו; 1865
16. גנזים — תשכ"א-תשכ"ט; 1969-1961
17. הגרן — תרנ"ח-תרפ"ח; 1928-1897
18. גשר — תשי"ד-תשל"ב; 1972-1954
19. הדואר — תרפ"ב-תשל"ג; 1972-1921
20. דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים — תשכ"ז-תשל"א; 1971-1966
21. דברי סופרים — תש"ד; [1944]
22. הדור (בעריכת ד' פרישמן) — תרס"ב-תרס"ה; 1904-1901
23. הדרום — תשי"ז-תשל"ב; [1972-1957]
24. הלבנון — תרכ"ג-תרמ"ז; 1886-1863 **
25. חורב — תרצ"ד-תש"ח; [1948-1934]
26. החלוץ — תרי"ב-תרמ"ט; [1889-1852]
27. יבנה — תרצ"ט-תש"ב; [1942-1939]
28. ידיעות המכון למדעי היהדות — תרפ"ה-תרפ"ו; [1926-1925]
29. יהודה וירושלים — תשט"ו; [1955]
30. הישוב — תרפ"ה-תרפ"ז; 1927-1924
31. הכינוס העולמי למדעי היהדות — תשי"ב-תשכ"ט; 1969-1952

בסוגריים מרובעים — שנה משוערת.

* כרטיסיות המפתוח נמצאות בספריית יד יצחק בן-צבי.

** מיפתוח ממוחשב, מצוי בגליונות מיקרופיש.

32. חבצלת — תרכ"ג-תרע"א; 1863-1911 **
33. כנסת לזכר ביאליק — תרצ"ו-תש"ז; [1936]-1946
34. כנסת הגדולה — תר"ן-תרנ"א; 1890-1891]
35. כנסת ישראל — תרמ"ז-תרמ"ח; 1886-1888
36. הכרמל (שבועון) — תר"ך-תר"ל; 1860-1870
37. הכרמל (ירחון) — תרל"ב-תר"ם; 1871-1880
38. המגיד — תרט"ז-תרס"ב; 1856-1903 **
39. כרמלית — תש"ד-תש"ל; [1953]-1970]
40. כתובים — תרפ"ו-תרצ"ג; 1926-1932
41. מאזנים (שבועון) — תרפ"ט-תרצ"ב; 1929-1932
42. מאזנים (ירחון) — תרצ"ד-תש"ז; [1934]-1947]
43. מאסף (לדברי ספרות בקורת והגות) — תש"ך-[תשכ"ז]; 1960-1967
44. מאסף סופרי א"י — ת"ש; [1940]
45. המבשר — תרכ"א-תרכ"ז; 1861-1867
46. מולד — תש"ח-תשל"ב; 1948-1972
47. ידיעות החברה לחקירת ארץ-ישראל — תרצ"ג-תשי"ז; [1933]-1957
48. ירושלם לזכר לונץ — תרפ"ח; 1928
49. קדמוניות — תשכ"ח-תשל"ב; 1968-1972
50. ארץ ישראל — תשי"א-תשל"ג; 1951-1973

